

יסוד הכוונה בתקיעת שופר

כבר בררנו כי יסוד היסודות של **התשובה** – הוא ענין **הכונה** שבלב. התפילה הנאמרת בפתיחת התפילות, מפי עובדי ד', בלשונו של נעים זמירות ישראל: **"לב טהור ברא לי אֱלֹקִים ורוח נכון חדש בקרבי"** – היא יסודית ומהותית לענין התשובה, שהיא תלויה בדברי חז"ל **"אבנוניתא דלבא"**.

הדברים מפורשים בתורה בפרשת נצבים: **"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה אשר נתתי לפניך – והשבות אל לבבך – וכו' – ושבת עד ד' אֱלֹקֶיךָ"** וכו' ועוד באותה פרשה: **"ואתה תשוב ושמעת בקל ד' – ועשית את כל מצוותיו אשר אנכי מצוך היום"**, ובהמשך הפרשה: **"כי תשוב אל ד' אֱלֹקֶיךָ בכל לבבך ובכל נפשך"** ועוד שם: **"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, כי קרוב אליך הדבר מאד – בפיך ובלבבך"**.

שמיעת האוזן וחכמת הלב – תלויות ואחוזות זו בזו. שלמה המלך, החכם מכל-האדם, **בחכמת-הלב**, עליה הוא מדבר בספר משלי באמרו: **"חכם לב יקח מצוות"** – מדגיש בתפילתו על ענין החכמה: **"ונתת לעבדך לב שומע"** (מלכים) – והוא נענה, מן השמים, בחלום הלילה, כאשר נראה ד' אליו בגבעון: הנה עשיתי כדבריך, הנה נתתי לך **לב חכם ונבון**.

אין כונה, אלא כונת הלב, שהרי הכונה קשורה ואחוזה בלב האדם. יש סוגים שונים של כונה, אך פעולת הכונה בלב תלויה במה שלימדונו רבותינו: **"אחד המרבה, אחד הממעט ובלבד שיכון-לבו לשמים"** (ברכות ה:).

תקיעת השופר הוגדרה מפי חז"ל **כחכמה**. בסוגית יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת: **"תנא דבי שמואל: כל מלאכת עבודה לא תעשו, יצתה תקיעת שופר וכו', שהיא חכמה ואינה מלאכה"** (ר"ה כ"ט ב'). כידוע, אין **חכמה** אלא **חכמת הלב**.

מכאן שכל **עיקר מצות השופר**, שכפי שהסברנו ונסביר עוד, היא **שמיעת קול השופר** – קשורה ואחוזה בשמיעת הלב. **שמיעת הלב וכוונת הלב: שתים שהן אחת הן**.

לכן – טעונה ברור של העמקה: סוגית **הכוונות בתקיעת שופר** – שהאריכו בה גדולי ישראל מדור-דור והיא קשורה ואחוזה, בסוגית **מצוות צריכות כונה או אינן צריכות כונה**,

שהיא סוגיא יסודית וחמורה בשי"ס, שרבו בה הדעות והשיטות. סוגיא המתבררת בינה-היתר במסכת ר"ה, אגב ברור ענין כונת-הלב בתקיעת השופר.

* * *

במסכת ר"ה פ"ג מ"ז: "וכן מי שהיה עובר אחורי בית-הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית-הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה. אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא: אע"פ שזה שמע זה שמע, זה כיוון לבו זה לא כיוון לבו".

מיד אחרי זה באה המשנה (ענין יסודי של כוונת הלב, בדברי רבותינו, כולל המשנה במאמר חז"ל) על הפסוק: "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' — וכי ידיו של משה עושות או שוברות מלחמה — אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבן לאביהם שבשמים היו מתגברים וכי. כיוצא בדבר אתה אומר: עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוד וראה אותו וחי, וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין".

כמו רמז רמזו לנו רבותינו מסדרי המשנה, ליסוד ושורש העבודה, במצוות ראש-השנה של תקיעת שופר, שעיקרה כונת הלב ושעבוד הלב לאבינו שבשמים — שתקיעת השופר וכונת הלב או שעבודו, הן מצוות מקבילות זו לזו ואחוזות זו בזו, כשתים שהן אחת.

ואמנם, יש גירסא בכ"י ובמשב"ר, במשנה הראשונה בענין ידיו של משה ומשעבדים את לבם — ומכונים את לבם, או ומתכונים את לבם לשמים. (עיין שינוי נוסחאות במשניות).

כך פירש הדברים רבינו מנחם המאירי, בפרושו למס' ר"ה פרק שלישי, המשנה השמינית: "והיה כאשר ירים משה וכו' — מתוך שהיה מדבר בענין כונת-הלב, הביא ענין זה להודיע, שכל הדברים בכונת הלב הם תלויים", כך הביא המאירי לשון משנה זו שם: "כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומכונים את לבם".

בסוגית הגמ' ר"ה כאן, נתברר ענין מצוות אין צריכות כונה בהרחבה ובמיוחד נזכר ענין הסוגיא הידועה בפסחים (ק"י ד"קט"ו), בענין טיבול בחזרת ואח"כ: "הביאו לפנינו מצה חזרת וחרוסת — אמר ר"ל מצות צריכות כונה" ומסקנת הגמ' בפסחים תנאי היא: "דתניא רבי יוסי אומר, אע"פ שטיבל בחזרת, מצוה להביא לפנינו חזרת וחרוסת ושני תבשילין" — והתנא של משנתנו, שדעתו כי מצוות אין צריכות כונה ושני הטיבולין, כדי שיכירו התינוקות וישאלו הרי ר' יוסי שנוקט לשון מצוה, דעתו שמצוות צריכות כונה — אבל סתם משנה: מצוות אין צריכות כונה. וכך נראית הכרעת הגמ' כאן בסוגית ר"ה, שמצוות אין צריכות כוונה. שבכל הסוגיא של ר"ה, אנו מוצאים (ר"ה כ"ח כ"ט) מובאים כמה וכמה אמוראים, הסוברים כולם שמצוות אין צריכות כוונה בענין מצוה: "שלחו ליה לאבוא דשמואל: כפאו ואכל מצה יצא". אח"כ, אמר רבה זאת אומרת: התוקע לשיר יצא וכו', אלמא קסבר: מצוות אין צריכות כונה" — ומקשה הגמ' מן המשנה בברכות בענין ק"ש: "היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא, אם כיוון לבו — יצא ואם לאו, לא יצא — מאי לאו כיוון לבו לצאת", ומתרצת: "בכוון לבו לקרות (ולא לצאת)". כך מסבירה הגמ' את משנתנו בענין

יסוד הכוונה בתקיעת שופר

רכה

שופר ומגילה – שגם פה המשמעות היא, בכונת הלב **לשמוע ולא לצאת ידי חובה**. האם המשנה מתכונת: שומע ומשמיע, שיתכן משמיע ולא שומע או שומע ולא משמיע – לא יצא, עד שיתכון שומע ומשמיע, מתרצת הגמ' בהרחבה לחלק: **בין תוקע לשיר ובין סתם משמיע קול, כ"מנבח נבוחי"** – על כל פנים סתם סוגית הגמ' היא: שמצוות אינן צריכות כונה, אך בשופר – יש דין מיוחד של כונה לשמוע.

מתוך המו"מ בענין **ברכת כהנים** ובענין מתנות דמים, בקשר לשאלת "לא תוסיף" – התלויה גם היא בכונה, מתבררת מסקנת הגמ': "**לצאת לא בעי כונה** (לצאת ידי חובה), לעבור **בלשון דבל תוסיף בעי כונה**". – ועוד **בדברי רבא**: "שגם בלעבור בזמנו לא בעי כונה שלא בזמנו בעי כונה". ומתוך המו"מ על הגמ', בענין הוצאת ידי חובה בתקיעת שופר, מתבררת **המסקנה: משמיע ושומע צריכים כונה**. השאלה היא רק במהות הכוונה!

לכאורה, צריכים הסבר כל החילוקים הללו, מדוע יש חילוק בין כונה במעשה, כגון: אכילת מצה או נטילת לולב או אפילו ישיבה בסוכה – ששם אין צורך בשום כונה, משא"כ בשופר, במגילה ובברכת כהנים, ששם יש צורך בכונה – אבל לא בכונת יציאה ידי חובה, אלא בכונה לבצוע מעשה המצוה, או בכונה להוציא אחרים ידי חובה, כשקורא או תוקע עבורם להוציאם ע"י זאת.

ענין זה שעסקו בו הרבה רבותינו הראשונים והאחרונים – זוכה לברור מיוחד בסוגיתנו. בברור משמעות דבריו של ר' זירא, שהמעשה בו ובמשמשו מובא בסיכום הסוגיא. לכאורה, המסקנה: הלכה למעשה. וכך מצינו בגמ' שם (ר"ה כ"ח ב'): "א"ל ר' זירא לשמעיה: איכוון ותקע ליה אלמא קסבר **משמיע בעי כונה**", – הגמ' מקשה ממשנתנו: "היה עובר אחרי בית הכנסת, אם כון לבו משמע **שמספיקה כונת השומע**, דאיירי בשליח ציבור, שהוא בודאי מתכון להוציא כל השומעים. והלכה: בצבור יש ממילא כונת שומע ומשמיע. ביחיד לא יצא, עד שיתכון שומע ומשמיע ואלה דברי ר' יוסי.

הרי לכאורה, נפסקת כאן הלכה כדעת ר' זירא, שמצוות צריכות כונה לצאת, לכל הפחות לענין **הוצאת אחרים** ידי חובה, ולענין יציאה **בשמיעה** מפי אחר – **ונשאלת השאלה**: איך זה משתלב עם מסקנת הסוגיא הקודמת: **שמצוות אינן צריכות כונה?** האם הדעות חלוקות לפנינו או שר' זירא קאי גם למ"ד מצוות אין צריכות כונה ושופר הוא בבחינת יוצא מן הכלל לגבי הכלל! זוהי מחלוקת ראשונים ידועה, שנבררה להלן.

בהסבר שיטתו של ר' יוסי ובדברי ר' זירא, נחלקו רבותינו הראשונים: בתוס' הרא"ש שם בשם הריב"א: "דר' זירא פליג ארבה, דאית ליה **מצוות צריכות כונה**, דכיון דמשמיע **בעי כונה**, כ"ש לעצמו" והרא"ש בפסקיו שם: "אע"ג דרבה ורבא והנך דשלחו ליה לאבוה דשמואל סברי דמצוות אינן צריכות כונה, הלכתא כר' זירא דפליגי ביה תנאי בערב-פסחים ודעת ר' יוסי: אע"פ שטיבל בחזרת, מצוה להביא לפניו (מצוה) וחזרת וחרוסת וכו', **דמצוות צריכות כונה**, הכא נמי קאמר ר' יוסי בשמעתין דיחיד **לא יצא עד שיתכון**, שומע ומשמיע, ור' יוסי **נימוקו עמו**", וכן פסק בה"ג: **שמצוות צריכות כונה**. (וכן בירושלמי כאן: **הדא אמרה מצוות צריכות כונה**).

אמנם הרז"ה, בעל המאור בחדושו לרי"ף פוסק: "לפום סוגיא דשמעתין כרבא, דמצוות לא צריכות כונה, וליתא לדרי זירא דאמר לשמיעה איכוון ותקע לי וכו' וליתא לדרי יוסי ולדרי זירא דקאי כותיה" וכן כתב ופסק הריטב"א בחידושו, הרי, שהרא"ש והרז"ה והריטב"א סוברים: שרבא ור' זירא, נחלקו במחלוקת של ר' יוסי והברייתא דפסחים: אם מצוות צריכות כונה או לא – לרבא שמצוות אין צריכות כונה, לכן אין צורך בכונת שומע ומשמיע ולרבי זירא, מצוות צריכות כונה ולכן צריך כונת שומע ומשמיע – אלא שמחלוקת הרא"ש עם הרז"ה והריטב"א, היא רק כמי יש לנהוג, ולפי מי יש לנו לפסוק הלכה – הרא"ש פוסק כר' זירא והרז"ה והריטב"א כרבא וכסתם סוגיא כאן: שמצוות אין צריכות כונה.

לפי זה תהא משנתנו כפשוטה, אם כיון לבו יצא, לא כהלכתא, או שנפרשה על עצם "מעשה השמיעה", שהתכוון לשמוע שופר, לאו דוקא לשם מצוה. אמנם, עדיין צריכה ברור סוגית התוקע לשיר יצא – והחילוק שמחלקת הגמ' בין התוקע לשיר ובין אנבחי-נבוחי – בנתכון שומע ולא אתכוון משמיע. רש"י מפרש: שאינו תוקע כשיעור תקיעה והתוסי בדיוק להיפך, שתוקע שיעור תקיעה, אבל כונתו לא היתה, אלא לתקוע פחות מכשיעור ושמה כך כונת הקונטרס – וכעין מה שפירש: מתעסק שהיה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה. הרי: עולה מכאן גישה חדשה, שיש צורך לדברי הכל בכונה לתקיעה – להשמיע טון מסויים, מבלי לקשר ולתלות בסוגית מצות צריכות כונה – והדבר צריך הסבר – מדוע העיקר שיכון לתקוע שיעור-תקיעה – ומה הדין המיוחד בשופר?

אכן שיטת הרשב"א, בברור דברי ר' זירא, שהיא שיטה מיוחדת, מבהירה, לכאורה, את דברי רש"י והתוסי בחילוק בין תוקע לשיר ולאנבחי נבוחי. הרשב"א מברר שיטת רב אלפסי ז"ל, שהביא: "הא דר' זירא אע"ג דקיי"ל כרבה וקרבה וכשלחו ליה לאבוה דשמואל וקרבה אשי דכולהו סבירא להו: מצוות אין צריכות כונה – דהא דר' זירא לא פליגא אהנך אמוראי, דלא אמר ר"ז איכוון למצוה ותקע לי, אלא איכוון להשמיעני קול שופר בעולם". דברים אלו טעונים הסבר, כמו ששאל הרז"ה בבעל המאור: מה טעם יש צורך בכונת משמיע, להשמיע קול שופר לשומע, אם סוברים אנו שמצוות אין צריכות כונה, שאילו לא היה ר' זירא מחמיר בכונת המצוה, על מה היה מחמיר כ"כ בכונת המשמיע לשמוע – "יצבא בארעא וגירא בשמי שמיא"! עיי"ש ברור השטה בארוכה במלחמות ה' לרמב"ן, שמביא את כל השיטות לחיזוק דעת הרי"ף, לפסוק כר' זירא.

אמנם ראוי שנתעמק בדברים: כל עיקר התקיעה, אינה בפעולה הפיזית של הכנסת האויר לקרן האיל והוצאתו מן הצד השני – זוהי אורח נביחי או יותר טוב, אורח נפיתי בעלמא. התוצאה המוסיקלית – הקול בעל הטון המסויים – שכל שומעו יבחין בו שהוא קול שופר – קובעת שאוזן השומע, מבחינה בין קולות שיוצאים מכלים שונים של חצוצרות וחלילים וכלי נשיפה למיניהם – זוהי עצם הפעולה של התקיעה. כל מי שמנגן בכלי צריך לכוון את פעולתו זאת, כדי שהשומע ישמע קול מסויים, אחרת הוא נכשל במשימתו ואין הוא מנגן כלל, או תוקע כלל – אלא נושף אויר, שכל זמן שלא משמיע קול שופר אינו ולא כלום. זה

יסוד הכוונה בתקיעת שופר

רכז

הפשט בדברי רש"י ותוס', לגבי שיעור המינימלי של הקול וזה הפשט בסוגיא דידן, לחלק בין **תוקע לשיר** – שיש כאן **מעשה התקיעה** – לבין **מנפח בעלמא**, שלא נקרא כלל תוקע.

הרי, שכל תקיעת השופר, תלויה בכוונת הלב של התוקע: להשמיע קול שופר ובכונת הלב של השומע לשמוע קול שופר. והנה משנתנו קושרת, ענין שמיעת קול שופר לקול מגילה, לענין כונת הלב של השומע – ותרצה הגמ': "דאיירי בש"ץ, שודאי מתכוון להוציא שומעיו ידי חובתן". אמנם הדברים צריכים חילוק והסבר: שמיעת המגילה, היא בעיקר לצאת ידי חובת **קריאתה**, והש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם, מצד **שומע כעונה** – כמו בס"ת – ומדין שליחות לגבי עצם פעולת הקריאה – ואילו לגבי שופר, יש כידוע שיטת כמה מרבתינו הראשונים ובראשם הרמב"ם, שאין כלל דין חיוב של תקיעה, אלא **של שמיעה** מלכתחילה. ולכאורה תמוה ע"פ שיטתם, שהמשנה מביאה דינם בבת אחת, לגבי "אם כוון לבו יצא".

מקור הדין של "שומע כעונה", הוא במס' סוכה ל"ח: "מנין לשומע כעונה, דכתיב: "את כל דברי הספר אשר קרא מלך-יהודה" וכי יאשיהו קראו והלא שפן קראו דכתיב: "ויקראהו שפן לפני המלך", אלא מכאן **לשומע כעונה**". (מענין שהגמ' מביאה הלכה זו בסוגיא אמירת הלל, שהכלל הוא ששמע ולא ענה – יצא בשם: "חכימא וספריא ורישי עמא ודרשיא" – חכמים וסופרים וראשי-העם והדרשנים – ואולי מפני שזה יסוד תפילת הציבור, שבה מוציאים ידי חובה את הקהל הרחב, אפילו אלו שאינם יודעים **לענות** רק לשמוע, כפי שקורה בציבור-רחב גם בימינו – ובהלכה זו חייבים להיות בקיאים, החכמים והסופרים ראשי העם והדרשנים).

אם כן בשלמא על פי השיטה, שהתקיעה גבי עושה המצוה – כמו שנתברר בארוכה, בשאגת אריה סימן ו' – שע"כ תקיעת שופר לא **בשמיעה** לחוד תליא, אלא בעיקר **תקיעה** נמי תליא, כמו מצוות התלויות בדיבור, דבקריאתן בפה תליא מצותן – ולכן מסביר השאג"א: "לא י"ח במתעסק או בשומע מחש"ו או ממי שחציו עבד וחציו בן חורין" – הרי לפי שיטה זו, אפשר להבין באופן יותר ברור, ענין הצורך **בכונה לתקוע** – אבל על פי השיטה הזו: שהעיקר המצוה היא **השמיעה**, הרי די בכך שאנו שומעים תקיעה ולמה צריך **כונת לב התוקע לתקוע, כתנאי לכונת הלב לצאת של השומע?** הרי אין דין **שמיעה** כאן, כדי שיהא כאילו הוא תקע בעצמו, מעין "שומע כתוקע"? – ואם כן מצוה זו, למה צריך לכוון רק השומע והמשמיע? לכאורה, די שישמע הקול מבלי כונת הלב – ואיך מסבירים את לשון משנתנו: "אם כיון לבו לצאת" ולשונו של ר' זירא לשמיעה: "איכוון ותקע ליי"?

רבינו המאירי, בפרושו למשנתנו מפרש: "כי גם לדעת האומר בכולן (בכל מצוות), שאינן צריכות כונה ופרושו במשנה זו, **בכונת שמיעה ובכונת השמעה**, לא **בכונה לצאת ובכונה להוציא**, שאין **המצוות צריכות לעושיהן** כונה **לצאת** ולא **למוציאים אחרים** ידי חובתם כונה להוציא. אלא **שמכל מקום צריכות הם כונת עשיה** – המשל בזה, שאם הגיע זמן קריאת שמע – והיה קורא בתורה פרשת שמע – אע"פ שלא כיוון לבו לצאת, הואיל **וכיוון לבו לקרות** – לא להגיה או כמתעסק בעלמא (ברכות י"ג, א') ובשופר וכו'. מכל-מקום אנו

צריכים שיהא התוקע מכון לתקוע והשומע מתכון לשמוע – לא שיהא התוקע מתעסק בעלמא".

רבינו המאירי מתיחס לסוגית ברכות, בדין קריאת-שמע, שגם שם מצינו **בדיוק** הלשון: **"אם כיון לבו, יצא"**. (במשנה שם) – והגמ' מסיקה: "שהמשנה שאתיא לדעת מ"ד, שמצוות אין צריכות כונה – אלא צריך **שיכון לבו לקריאה**" – וכך פרש המאירי, בברכות פ"ב משנה ראשונה: "לבאר שהקורא את שמע, צריך לכוון לבו בקריאתה, כדי לקבל עליו עול מלכות שמים בכונה שלימה וכו'" ואח"כ מבאר המאירי: "שפ"י אם **כוון לבו** לקריאת הפרשיות **יצא**, שלא נאמר שיכוון את לבו **לצאת** – אלא שיכון את לבו **לקריאה** וכו'", אמנם, אח"כ האריך לבאר רבינו המאירי (לבאר המחלוקת בברכות י"ג ב', שם) והמסקנה: "עד היכן הוא צריך בה לכונת הלב, ת"ר: שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד – עד כאן צריכה כונת-הלב, דברי ר"מ: עד היכן הוא צריך בה לכונת הלב", – ומבאר: "וכלל הדברים בענין זה, שאין **דבר** בקריאת שמע צריך כונה **לצאת**, אפי' פסוק ראשון, מפני שהכלל ידוע: **מצוות אינן צריכות כונה** – וכל הפרשיות כולן **צריכות כונה לקרוא**, לא שיהא קורא להגיה – ועיקר המחלוקת בדבר הוא **"כונת הלב"**, כל שיכוין את לבו **ליחד את שמו** וכו'". וע"פ זה ביאר רבינו המאירי הדעות בברייתא: "הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, ר' אחא משום ר' יהודה אומר: כיון שכיון את לבו בפרק ראשון, שוב אינו צריך", ועוד ברייתא שם: "על לבבך, ר' זוטרא אומר: עד כאן מצות כוונה, מכאן ואילך מצות קריאה, ר' יאשיה אומר: עד כאן מצות קריאה, מכאן ואילך מצות כוונה" – וברר שעיקר כוונת הלב היא בפסוק ראשון, שמעכתב בדיעבד כשטות הרי"ף והראב"ד בעמידה, ביטול מלאכה וכונת הלב בענין זה ואכמ"ל.

והנה כידוע, רבינו הרמב"ם, יש לו שיטה מיוחדת בענין זה של כונה, נברר קודם שיטתו בענין **שופר** ואח"כ בענין **הכונה**. את הלכות שופר פותח הרמב"ם במלים: "מצות עשה של תורה, **לשמוע** תרועת השופר בראש-השנה, שנאמר: יום תרועה יהיה לכם". וכך גם לשונות הרמב"ם בס' המצוות מצוה עשה ק"ע: "שציוונו **לשמוע** קול שופר" ומפורש השיב הרמב"ם לשואליו בתשובותיו (הוצ' בלאו סי' קמ"ב): "שהמצוה המחוייבת אינה **התקיעה**, אלא **שמיעת** התקיעה וכו' ואין אנו תוקעין, אלא כדי לשמוע וכו'" (כמו בסוכה **לישב** ולא **לעשות** – השואה מענינת ויסודית). ובה' שופר פ"ב ה"ד פוסק הרמב"ם: "המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא וכו', עד שיתכון שומע ומשמיע". ובהל' חמץ ומצה פ"ו ה"ג פסק הרמב"ם: "אכל מצה בלא כונה, כגון: שאנסוהו עכו"ם או ליסטין לאכול, יצא ידי חובתו" – הרי שפסק הרמב"ם: במצוות שאין צריכות כונה (באכילת מצה) ובתקיעת שופר שיש צורך בכונת השומע והמשמיע.

לפני שנסביר שיטתו של הרמב"ם – שהוסברה ע"י בנו ר' אברהם, בתשובותיו לר' דניאל הבבלי – נזכיר כאן בקצרה **שיטת הראב"ד**, שיש לו דרך מיוחדת בענין מצות צריכות כונה. בהשגותיו על בעל המאור (כתוב שם, הוצ' הרב י"ד ברגמן ז"ל, עמוד פ"ט, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשי"ז), הראב"ד הולך כדעת רוב הראשונים, הרא"ש והר"ז"ה והריטב"א, שרבה ור' זירא פליגי – דר' זירא חולק על רבה וסובר שהתקיעות צריכות כונה,

אך הראב"ד מחדש, שמחלוקתו של ר' זירא רק אדרבה, (תוקע לשיר): "אדשלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה יצא, לא פליגא דכיון דאכל מצה, הרי נהנה גרונו ומעיו והלא "מתעסק" שהוא פטור לענין שבת, לענין חלב ועריות חייב (סנהדרין ס"ב, ב', כריתות יט) ולעולם כל לענין אכילה לא בעינן כונה למצוות, אבל שאר מצוות בעינן כונה וכו'", עיי"ש.

כעין תרוץ זה, מתרץ הר"ן על הרי"ף ר"ה שמסביר: שכמו שאין מי שחולק בגמי' כאן על דברי: ה"שלחו ליה לאבוה דשמואל", בכפית אכילת מצה שיצא וכן מצינו לעובדא דר' זירא אחרי דברי רבה – בענין התוקע לשיר, הרי: דאע"ג בתקיעת שופר לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע, הכא יצא שכן נהנה באכילתו את המצה) וסיים הר"ן אחרי שהביא דברי הרי"ף, והרא"ה "שכפאוהו ואכל", שידע שהוא פסח וזו מצה ושיטות הרז"ה ובעל-המאור והרמב"ן במלחמות ה'. אבל דעת הרבה מן הגאונים, דקי"ל מצות אין צריכות כונה וכן דעת הרשב"א ז"ל ומ"מ כתב רבנו שמואל, שאם מתכוון לא לצאת אינו יוצא והסביר הר"ן שזהו הטעם לענין הבדלה, שחוזרין ומבדילין בבית אם מתכוונים לא לצאת.

נחזור לברור שיטת הרמב"ם: המ"מ מסתפק אולי להסביר שיטתו בדברים הבאים: "ולא מצאתי בזה תרוץ נאות, וכו', רק שנאמר שרבינו סובר: דהא דכפאוהו ואכל מצה, אינה תלויה בדין השופר, ואולי שהוא סובר: שכיון שאין אדם עושה מעשה בתקיעת השופר, אלא השמיעה ואפילו התוקע עיקרו השמיעה, לפיכך צריך כונה, משא"כ באכילת מצה: ורבה היא שראה דינן ולכן דקדקו, אלמלא קסבר רבה: מצות אין צריכות "כונה" ולא דקדקו כן מההוא דכפאוהו ואכל מצה".

קרוב לדברי המ"מ, הוא הסברו של ר' אברהם בן הרמב"ם, שמסביר (ברכת אברהם): שבאמת הקושיא היא לא על הרמב"ם, אלא על הגמ': "מ"ש שופר ומגילה ושאר מצוות, שהמצוות דאמרין בהן אינן צריכות כונה, מצוות שקיומן בעשית מעשה, שגוף אותה העשיה היא המצוה כגון: אכילה וטבילה וקריאה וכיוצא בהן, אבל שופר הואיל וגוף המצוה שמיעת קול בעלמא הוא, כי לא מיכוון מאי קעביד וכו' וכן שומע מגילה כשומע שופר – תדע, דלא הצרכנו קורא מגילה לכוון לבו לצאת אלא השומע, אבל הקורא עצמו, אין דינו חמור מקורא קריאת-שמע ואם כיון לבו לקרות, אע"פ שלא כיוון לצאת יצא" – אם כן לכאורה יש חילוק בין שמיעת-שופר לקריאת מגילה – שבשופר אין מצותו אלא שמיעה. משא"כ בקריאת-מגילה, שהקורא עושה מעשה – אלא השומע זקוק לכונה, כי בו אין מעשה אלא השמיעה – אמנם: מוסיף ר' אברהם בן הרמב"ם – "ותפילה וקריאת שמע הן דיבור לפני מלך מלכי-המלכים וצריכים כונה אחת".

לפי ר' אברהם בן הרמב"ם – יש שלשה סוגי כונה – כונה לקרוא, כונה לשמוע, וכונה לצאת – בשופר ומגילה – צריכים כונה לצאת – ויש סוג מיוחד נוסף של כונה – כונת-הלב – שהוא בתפילה וק"ש, – בפסוק הראשון של ק"ש, לכוון לקבל עליו עול מלכות שמים ובתפילה לכוון לעמוד ולדבר לפני הקב"ה – ור' אברהם בן הרמב"ם, מפרש לשון אביו הרמב"ם בה' תפילה, שמנה בחמשה דברים המעכבים את התפילה – כונת הלב והסביר: (ה' תפילה פ"ד הטי"ז) "כיצד היא הכונה, שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה" – ובהלכות ק"ש (פ"ב ה"א) כתב: "הקורא את שמע

ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא **שמע ישראל**, לא יצא ידי חובתו והשאר אם לא כיוון לבו יצא, אפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה – יצא – **והוא שכון לבו בפסוק ראשון**." הרי: שני סוגים של כונה – **כונה לצאת וכונת הלב**. שלפי דברי ר' אברהם – במגילה ושופר – **הכונה לצאת** בתפילה וק"ש – הכונה – כונת הלב לעמוד לפני ה' – להתפלל אליו ולקבל עול מלכות שמים – וזה שפסק הרמב"ם בשופר, שצריך לכוון – **כי השמיעה בלא כונה לצאת**, אין כאן בכלל פעולה ומעשה המצוה – והשוה לכך גם דין המגילה – שהשומע צריך להתכוון לצאת. ולכאורה קשה – מדוע בשמיעת המגילה צריך כונה לצאת? בשמיעה בשופר, לשיטת הרמב"ם, שגם אצל **התוקע** – המצוה היא **השמיעה**, ללא כונה לשמוע ולצאת – אין שום מעשה המצוה, אבל במגילה – מדוע לא יהא "שומע כעונה" מבלי כונה לצאת – ומספיק שישמע באופן פסיבי, שהרי **הקורא** עושה מעשה ע"י **דיבורו** וכיצד השווה דין שופר לדין מגילה?

אכן גם בק"ש וגם בתפילה, קשור ענין כונת הלב במקרא שכתוב: "בכל לבבך" – ועל כך ביאר בן הרמב"ם: "**וכיצד היא הכונה** – בין כונת ק"ש, בין כונת התפילה. שתוכנם לקבל עול מלכות שמים וזו כונת הלב האמתית".

ולכאורה גם בשופר כך – כמו שמצינו בגמ' ר"ה לד ב', בסוגית "תקיעות וברכות מעכבות זו את זו": "אמר הקב"ה: אמרו לפני בר"ה מלכויות זכרונות ושופרות – מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא לפני זכרוניכם לטובה ובמה? **בשופר**" – הרי ששמיעת תקיעת השופר – כמוה כקריאת שמע, יש בה כונה לקבל עול מלכות שמים – בשופר – והרי מזה מתבקשת מסקנה: שצריך כוונת הלב בשמיעת **התקיעה**, כמו בקריאת שמע וכמו בתפילה – **כונת הלב של קבלת עול מלכות שמים**.

וכבר בררנו לעיל מה שחידש מרן הגאון ר' חיים הלוי – ששיטת הרמב"ם, שני דינים בתפילה ובכונה – האחת: כונה של פרוש הדברים וכו' ושנית: שיכוון שהוא עומד בתפילה וזה עצם מעשה התפילה – שכל כולה כונת הלב, שתפילה בלא כונה – איננה תפילה כלל, שכל כונת התפילה היא **לעמוד לפני ד'** ולהתפלל ולכן בכונה זו לא מספיקה הברכה הראשונה, אלא כל הייט ברכות צריכות להיות כך, כמו שבק"ש למדו כונת הלב מ"ובכל לבבך". ועל פי זה פסק הרמב"ם: שהכונה לקבלת עול מלכות שמים בלב ע"י קריאת שמע, כך בתפילה: איזו היא עבודה שבלב זו תפילה – ולכן כידוע שיטת **הרמב"ם** בראש הלכות תפילה, שיש מצות עשה להתפלל בכל יום, מן הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" (עי' סוגית תענית ב') והרמב"ן חולק וסובר שתפילה דרבנן – אבל להרמב"ם שתפילה כמו ק"ש דאורייתא – כל עיקרה של **שמע** היא **שמיעת הלב** וכל עיקרה של **תפילה** – היא עבודת **הלב** – ולכן זקוקות שתיהן **לכונה**, שבלעדיה אין קיום המצוה כלל, ולענין זה מפרש הגר"ח הלוי, פוסק הרמב"ם: שהמצוות צריכות כונה ובזה אין חלוק בין ברכה ראשונה לשאר כל התפילה, וכשאר המצוות בכל המצוות, כולה צריכה כונה ולא מהני כונת מקצתה, כמו כן בתפילה דכוותה: כולה צריכה כונה וזהו שפסק הרמב"ם: כל תפילה שאינה בכונה, אינה תפילה ואם התפלל בלא כונה, חוזר ומתפלל בכונה ומצא לבו טרוד אסור לו להתפלל, עד שתישב דעתו. משא"כ לענין כיון לבו בברכה הראשונה, שם אינו צריך – שם מדובר שיועד

שהוא עומד לפני ה' ומתפלל, אלא שאין יודע פרוש הדברים – רק ברכה ראשונה – שם אינו כמתעסק ויוצא ידי חובתו בברכה אחת.

אמנם הגר"ח ביאר כן, דק"ל דמצוות צריכות כונה – אי"כ לא כתוסי והרא"ש שחולקים – אבל לפי שיטתנו אפשר לומר לענ"ד, דאע"ג בכל התורה כולה, מצוות אינן צריכות כונה, אבל בתפילה – שכל כולה עמידה לפני ד' – אין כלל תפילה בעולם בלי כונה וכאן הכל יודו **שצריכה כונה**.

וני"ל לחדש ולומר, שגם **בשופר** פסק הרמב"ם, שצריך כונת **שומע ומשמיע**, לא רק כדי **לצאת ידי חובה**, אלא מפני **שתקיעה ללא כונה** אינה כלום, סתם "אנבח נבוחי" ועל ידי הכונה להוציא ולצאת – מתכוונים לקיים קבלת עול מלכות שמים, כמו בתפילה לפני ד' – שזו **המשמעות האמיתית של תקיעת השופר**, ולכן אע"פ שפסק: שמצוות אין צריכות כונה במצה – ולא דוקא מצוות של הנאת הגוף – יש שדין מיוחד להן **במצוות הלב** – ובמצוות **השמיעה** – כמו שאמרנו בראשית דברינו "**הלב השומע**", שיש **לכוון את הלב**.

אבל עדיין נשאר לנו להסביר, ענין "כיון לבו לצאת" – לא כנפרד מענין **כוונת הלב לשמוע ולקבל עול מלכות שמים** – אלא כמשלים לענין, שהרי ע"י זה שהוא מתכוון לשמוע קול שופר, משום שהקב"ה צוה כן, דהיינו "לצאת", אין לך קבלת עול מלכות שמים גדול מזה, וזה **עיקר ענינה של תקיעת השופר!** אבל עדיין צריך הסבר ענין המגילה, מדוע כורכת משנתנו "שמיעת מגילה", יחד עם שופר, שצריך בהם כונת הלב ולא עם "קריאת ס"ת", שלכאורה צריך אותו הדין בקריאת ס"ת. שאמנם היא תקנת משה רבינו, לקרוא בשבת ובשני וחמישי, כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא מים – דהיינו תורה (ב"ק פ"ב) ועזרא הסופר תקן קריאה במנחה של שבת ועוד (שלשה קרואים ולא פחות מעשרה פסוקים) – ואולי מאחר שאין כאן מ"ע, כמו במגילה, שקריאתה בכלל המצוות כעין דאורייתא – אבל לכאורה קשה שהרמב"ם במפורש פוסק (פ"ב מה' תפילה ה"ט): "כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה, אסור לספר אפילו בדבר הלכה, אלא הכל שומעין ושותקין **ומשימין לבם** למה שהוא קורא, שנאמר: "ואזני כל העם אל ספר התורה" (סוטה ל"ט) – הרי לכאורה גם בקריאת ס"ת, צריך כונת הלב לצאת? אמנם, במגילה יש דין מיוחד של כונת-הלב, שבסוגית ברכות ט"ו, אחרי שהובאה מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה בענין: קורא את **שמע** ולא **השמיע** לאזנו, שדעת ר' מאיר: אחרי כונת הלב הן הדברים – וסוגית קריאת חרש, ששומע ואינו מדבר וברכת המזון בלב – מובאת המשנה: "הכל כשרים לקרות המגילה חוץ מחש"ו" – וחרש אפילו דיעבד לא – וצריך לפרש שהוא גרוע מקטן שהגיע לחינוך, מפני שהחרשות פוגמת בכונת הלב של קריאת המגילה, וכך בסוגית מגילה י"ט – ומ"ש שר' יהודה שם סובר: **שהשמיעה בדיעבד** לא מעכבת ולכאורה, משמע: שהעיקר הוא **הקריאה**, וכך נפסק ע"י הרמב"ם להלכה – לפיכך אם היה הקורא שוטה או קטן, השומע ממנו לא יצא ונחלקו מפרשי הרמב"ם, אם צריך לקיים הגירסא, שגם השומע מן החרש לא יצא, דהרי בסוגית ברכות נפסקה הלכה, דלא כר' יוסי והכ"מ שם מגיה להשמיט חרש – ובכל זאת סיים: "ואם נפשך לקיים נוסחת ספרי רבינו, שכתוב בה חרש, אפשר לומר: דאע"פ שבגמ' מוקי מתניתין כר' יוסי (שהשמיעה מעכבת), היינו אי אמרינן דכי היכי דפליגי בק"ש

פליגי במגילה – וכו', אית לן למימר דבמגילה שאני דבעינן בה **פרסומי ניסא** וכל שלא השמיע לאזנו ליכא פרסומי ניסא".

ונייל לחדש ולומר: שכמו שבק"ש צריך כונה לקבל עול מלכות שמים, ובשופר השמיעה היא קבלת עול מלכות שמים, כך במגילה – הכונה, היא קבלת עול מלכות שמים, שמודה ומהלל לקב"ה על ה**נס** ומודיע לרבים שידעו שהנס מאת הקב"ה ויש להודות לו על כך – ולכן צריכים **במגילה** – **כונת הלב** – ואע"פ שבפרטים הדינים חלוקים, שבק"ש – הדיבור בשפתיו בעצמו, מספיק לקבל מלכות שמים – ובמגילה הקורא (ע"פ דברי אברהם בן הרמב"ם), מקבל בשפתיו פרסום הנס, אבל **השומע** צריך לכוון לבו, לקיים מצות **פרסומי ניסא** וכן **בשופר**, גם התוקע וגם השומע – עיקר המצוה השמיעה בלב – כדי להמליך עליו הקב"ה **בקול שופר!**

נמצינו למדים: שבכל מקום שנוזכר במשנה כונת הלב – בשופר ובמגילה, בקריאת שמע ובתפילה – ענינם אחד, לכוון שהוא עומד לפני ה' ומקבל מלכותו ומשבח לו ומודה לו על הנס ומתפלל להבא.

אמנם לפי פסק הרמב"ם: שהקורא את המגילה ולא כיון את לבו לא יצא – צ"ל שלא כתשובת בנו, שגם **הקורא במגילה** כמו **התוקע בשופר** – עיקרו כונת הלב למטרת המצוה – **פרסום הנס במגילה** וקבלת **עול מלכות שמים בשופר!** וכך משתלבים הדברים עם שיטת הנצי"ב בהעמק שאלה – (ויקהל שאילתא פ"ז) – שבמגילה עוד יש חומרא יתירה, בענין שהיה כדי לגמור את כולה – שכל דין המגילה וקריאתה הוא משום פרסומי-ניסא ולכן שהייה ארוכה מפסיקה ספור הנס – משא"כ **בתקיעות**, שאם תקע ט' קולות, כבר כוון לבו לקבל עליו עול מלכות שמים.

על כל פנים: יסוד הכוונה בתקיעת-שופר – לעמוד לפני ה', לכוון ולקיים "עלה אלקיים בתרועה ד' בקול שופר".